

ՊԵՏԱԿԱՆ ԶԵՄԵՐ

ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԸ

Հետևեալ գրութիւնը վերբերուած է Մայր Աթոռոյ Միաբան եւ երբեմնի Դիւանապետ Գեորգ Տ. Յուսիկ Արքեպս. Զօհրապետանի քղբածրաւէն: Կը հրատարակենք զայն իւր շահեկանութեանը համար, մանաւանդ որ հոն նկարագրուած անցուղաւորները մինչեւ օրս անձանցօք մնացած են շահեւորուած:

ԽՄԲ.

Խրիմեան Հայրիկի մահուանից յետոյ՝ ազգի միահամուռ ցանկութեամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուեցաւ Մատթէոս Արքեպս. Իզմիրլեան, որը Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութիւնից կոչուեցաւ Ս. Էջմիածին՝ ազգի ընդհանրական Հայրապետի ծանր եւ պատասխանատու պաշտօնը վարելու:

Ռուսաց Յարի կողմանէ նրա ընտրութիւնը վաւերացուեցաւ 1909 թ. Յունիսին ու, ըստ ընկալեալ սովորութեան, Ս. Էջմիածնի Սինատի կարգադրութեամբ հրաւիրակներ գնացին Պոլիս՝ նորընտիր Հայրապետին դէպի Էջմիածին ուղեկցելու համար:

Նիկօլա Բ. Յարը ցանկացել էր, որ Իզմիրլեան Կաթողիկոսը Նախքան Էջմիածին գնալը եւ Ս. Օծումն ընդունիլը, Պոլսից ուղղակի Ս. Պետրոսի դռնէն գնայ՝ իրեն ներկայանալու համար: Սա մի նոր երեւոյթ էր, եթէ չհաշուենք Ներսէս Աշտարակեցու, իբրեւ ընտրեալ Կաթողիկոս, առանց տակաւին Կաթողիկոսական օծումն ստանալու, Պետրոսի դռնէն գնալը եւ Նիկօլա Ա. կայսեր ներկայանալը (1843): Ներսէս այն ատեն Ն. Նախիջեւանի եւ Բասարաբիոյ թեմի առաջնորդն էր եւ կը գտնուէր Քիշնեւ քաղաքում, ուր էր թեմական ատենանը (կոնսիստորիա): Այդ թեմի մէջն էին մտնում երկու մայրաքաղաքները՝ Պետրոսի դռնէն գնալու ու Մոսկուան: Այնպէս որ, առանձին զարմանալու բան չկար: Տարօրինակ էր Իզմիրլեանի Պետրոսի դռնէն գնալու կանչուիլը: Իզմիրլեան Պոլսէն շոգենաւով անցաւ ուղղակի Օտեսա եւ այստեղից էլ Պետրոսի դռնէն:

Ասում են որ կայսեր կողմից մասնաւոր ներշնչումն է կատարուել Կաթողիկոսին, որ սա իւր «հաւատացեալ հօտը» (հայ ժողովուրդը) խրատէ, սաստէ եւ յանդիմանէ, որ ինքզինքը հեռու պահէ քաղաքական շարժումներից: Այդ միջոցին ասպարէզը Հ. Յ. Դաշնակցութեանն էր, որը որպէս այդպիսին, զօրեղ կերպով ննթակայ էր ռուս կառավարութեան հալածանքին: Ամենայն օր նոր-նոր ձեռքակալութիւններ էին կատարում Կովկասում եւ Ռուսաստանի այլ եւ այլ քաղաքներում: Դատական քննիչ Լըժինը ահ ու սարսափ էր տարածել Ռուսաստանի հայութեան վրայ:

Իզմիրլեան Կաթողիկոսը իւր ամենահպատակ զգացումները արտայայտելով Յարին՝ Մոսկուայի եւ Նոր-Նախիջեւանի ու Արմաւիրի վրայով՝ Յուլիս ամսին ժամանեց Թիֆլիզ, ուր փոխարքայ Կոմս Վօրօնցով-Դաշկովի հետ տեսակցելէ յետոյ, ուղղակի անցաւ Էջմիածին, ուր նա ժամանեց Յուլիսի վերջերին՝ Արարատեան աշխարհի ամենատօթ օրերին:

Պետրոսի դռնէն գնալու մինչեւ Թիֆլիզ, ուր որ Իզմիրլեան Կաթողիկոսը առիթ ունեցաւ հայ ժողովուրդի զանազան խաւերի հետ շփուելու, մի խօսք էր միայն ասում եւ շեշտում էր ու անվերջ կրկնում. նա յանձնարարում էր իւր հոգեւոր հօտին յարգել «օ-

բէնքը» եւ աղօթել ռուսաց կայսերութեան ապահովութեան եւ յարատեւութեան համար: Նորընտիր կաթողիկոսի այս միալար եւ տաղտկալի յանձնարարութիւնը պաղ տպաւորութիւն էր թողնում ամենքի վրայ ամենուրեք: Ամէնքն էլ հասկանում էին, որ Հայրապետը իւր ստացած որոշ հրահանգի համաձայն էր խօսում: Իւր եւ ժողովրդի մէջ՝ փոխանակ փոխադարձ ջերմ յարաբերութեան, մէկ ինչ որ պաղութիւն էր ստեղծում: Ու մի քանի տեղերում, կաթողիկոսը յայտարարում էր, որ ինքը կը հրաժարի կաթողիկոսութիւնից, եթէ ինքզինքը շփուարին պայմաններէ մէջ տեսնէ: Խօսքեր եւ արտայայտութիւններ որոնք սառը ջուր էին թափում Կովկասի հայութեան գլխին: Ի նկատի առնելով Արարատեան դաշտի չափազանց տաք եւ տօթ օրերը, Իզմիրլեանը, Սինօտի հետ խորհրդակցելով, որոշեց կաթողիկոսական Ս. Օծումն ընդունիլ Խաչվերացի տօնին (Սեպտեմբեր), որի մասին պաշտօնապէս յայտարարուեցաւ ի գիտութիւն ի սփիւռս աշխարհի ցրուած հայութեան: Եւ միւս կողմից էլ՝ նկատելով որ երկար ճանապարհորդութիւնից յետոյ յոգնած էր եւ կարիք ունէր հանգստութեան, բարեհաճեցաւ գնալ Բիւրական՝ Հայրապետական ամառանոցը: Այստեղ նա մնաց մինչեւ Օգոստոսի կէսերը: Ես, որպէս հսկիչ Հայրապետական ամառանոցի, շարթական երեք անգամ, գնում էի այնտեղ, այսինքն Դշ. եւ Շք. օրերը, երբ սինօտը նիստ չէր ունենում: Կաթողիկոսի հետն էին Մեսրոպ Վրդ. Նշանեանը եւ Գրիգոր Վրդ. Պալաքեանը: Վերջինս օծումից յետոյ վերադարձաւ Պոլիս, իսկ առաջինը մնաց Կաթողիկոսի մօտ, իրբեւ գաղտնի խորհրդական, մինչեւ Կաթողիկոսի մահը: Իզմիրլեան զբաղած էր իւր անդրանիկ կոնդակի խմբագրութեամբ: Առ հասարակ ինքզինքը լաւ չէր զգում. տխուր էր եւ մտածկոտ: Կարծես ամիսսում էր, որ Պոլսից էջմիածին է եկել: Վարում էր առանձնացած կեանք: Շատ քիչ էր իւր սենեակից դուրս գալիս: Սաստիկ ծխում էր եւ մեծ քանակութեամբ սուրճ խմում:

Աստուածածնի պասի շաբթին, Իզմիրլեան ծանր կերպով հիւանդացաւ: Տառապում էր միզարգելութիւնից: Էջմիածնից բժիշկ Կարապետ Տէր Խաչատրեանը կանչուեցաւ: Բժշկի գալուց յետոյ՝ յայտնի եղաւ, որ Իզմիրլեանը իրբեւ կաթուածանման հարուած էր ստացել ծախ կողմից, որը շուտով անցաւ:

Բժիշկ Տէր Խաչատրեանը մտերիմ խօսակցութեան ժամանակ ասաց ինձ.

— Զարմանում եմ, որ այդ մարդը (Իզմիրլեան) յանձն է 'առել կաթողիկոս դառնալ: Ես նրան քննեցի: Լսեցի սիրտը, թոքերը, չափեցի արեան ճնշումը («թանսփօն») եւ այլն: Պէտք է ասեմ, որ նրա բանը փթրուկ ա (բժիշկը սովորաբար խօսում էր գաւառաբարբառով): Չեմ կարծում, որ նա երկար ապրի: Իմ կարծիքովս, շարունակեց բժիշկը, մէկին կաթողիկոս ընտրելուց առաջ, պէտք է բժշկական քննութեան ենթարկել: Պէտք է առողջ մարդ ընտրել կաթողիկոս եւ ոչ թէ հիւանդ՝ քայքայուած առողջութեան տէր մէկին, ինչպէս որ սա է (ակնարկելով Իզմիրլեանին): Կաթողիկոսը էջմիածին վերադարձաւ Աստուածածնի երկուշաբթին՝ մեռելոցի օրը:

Առաջին հերթական հարցը Հոգեւոր ձեմարանի տեսչութեան հարցն էր, զոր պէտք է կարգաւորէր նորընտիր Հայրապետը: Տեսուչ Մինաս Բերբերեանի քննիչ Լրժենի կարգադրութեամբ բանտարկուելուց յետոյ՝ տեսչի հարցը առկախ էր մնացել: Բերբերեան Օգոստոսի սկզբին, քննիչին 10,000 ռուբլի գրաւական ներկայացնելով, բանտէն ազատ էր արձակուել: Նրա առաջին գործը նորընտիր Հայրապետին ներկայանալն եղաւ Բիւրականում:

Այստեղ տեսուչ Բերբերեանը մատուցեց Հայրապետին զբաւոր մի ընդարձակ զեկուցում ձեմարանի մասին: Թուում էր թէ՝ տեսչի ազատ արձակուելով՝ տեսչական հարց գոյութիւն չայլեւս չափտի ունենար, մանաւանդ որ Բերբերեան օրինակելի տեսուչ էր: Սակայն մութ մարդիկ, հոգեւորական եւ աշխարհական, յաջողել էին արդէն նախկին երկաթէ պատրիարքին յօգուտ իրենց շահերին ծռել. կաթողիկոսը յայտնեց Բեր-

բերեանին, որ ազատ է ճեմարանի տեսչի պաշտօնից, որ շատ ծանր տպաւորութիւն թողեց մեզ վրայ: Այդ առթիւ ես երկար խօսակցութիւն ունեցայ Կաթողիկոսի հետ, որից երեւաց, որ նա Բերբերեանին արծակում է, հակառակ իր (Կաթողիկոսի) կամքին: Եւ ով զարմանք, գրական-մանկավարժական եւ գիտական բազմակողմանի պատրաստութիւն ունեցող Մ. Բերբերեանից յետոյ, Կաթողիկոսը ճեմարանի տեսչի պաշտօնակատար նշանակեց ոմն Մ. Ռոստոմեանի, մի մարդ, որ ճեմարանի տեսչին վայել կըրթական եւ գիտական պատրաստութիւն բացարձակապէս չունէր: Մասնագիտութեամբ՝ մատենադաս էր: Դպրոցի երես չտեսած մէկը: Մտաւայել էր Բագուի նաւթարդիւնաբերողների մօտ: Մինչեւ վերջն էլ չհասկացուեց, թէ Ռոստոմեան իւր ո՞ր արժանիքի համար հայկական բարձրագոյն դպրոցը ղեկավարելու կոչուեցաւ Կաթողիկոսի կողմից: Մի տարուան խայտառակ տեսչութիւնից յետոյ՝ Ռոստոմեան հրաժարուեց: Նրա տեսչութիւնը մի արատ, մի սեւ բիծ թողեց իւր ետեւից: Այնուհետեւ, երկար ժամանակ, այսպէս ասած, ճեմարանի խնդրը գլուխը չէր գալիս մինչեւ Գարեգին Վրդ. Յովսէփեանի տեսչութիւնը, որը Բերբերեանից յետոյ՝ արժանապէս վարեց այդ պաշտօնը:

Մինչ այս, մինչ այն՝ Սեպտեմբերը վրայ հասաւ: Օծման օրը մօտենում էր: Պարբերական մամուլից իմանում էինք, որ այս ու այն հայկական կենտրոնից պատրաստուում էին ընտրելու պատգամաւորները Էջմիածին գալ՝ հայրապետի օծման հանդէսին ներկայ լինելու:

Մի օր սինտումն էի: Նիստի օր էր: Ներկայ էին բոլոր անդամները: Ատենապետը զեկուցումն էր անում:

Ներսէ մտնում հերթապահ պաշտօնեան եւ յայտնում, թէ Վեհափառ Հայրապետը վեհարան է կանչում Մեսրոպ վարդապետին (այժմ արքեպս., առաջնորդ Հարաւ - Հնդկաստանի թեմի) եւ Յուսիկ վարդապետին (ինձ):

Ինձ տարօրինակ երեւցաւ Հայրապետի այդ հրաւերը: Նոյնը կարծում եմ եւ Մեսրոպ վարդապետին: Մենք տարբեր հոսանքի կը պատկանէինք. այս էր պատճառը, որ ինձ տարօրինակ թուեցաւ մեր երկուքի միասին վեհարան կանչուիլը:

Լսելով մեզ եղած հրաւերը, անմիջապէս գնացինք վեհարան՝ ներկայանալու Վեհափառ Հայրապետին. մեզ ընդունեց սովորական ընդունելութեան դահլիճում: Մտնելով ներս, ըստ ընկալեալ սովորութեան, վեղարնիս վերցրած՝ մօտեցանք ի համբոյր աջոյն: Հայրապետը օրհնելով մեզ՝ հրաւիրեց նստել բազմոցի վրայ: Մենք երկուքս կողք կողքի նստանք:

Հայրապետը իր գրասեղանի գլորոցը քաշելով, այնտեղից մի թուղթ հանեց եւ դառնալով ինձ, ասաց —

— Յուսիկ վարդապետ, առէք այս թուղթը եւ մտքով՝ Ձեզ համար միայն կարդացէք: Այդպէս էլ արի:

Ու երբ թղթի ընթերցումը վերջացրի, ասաց —

— Հիմա տուէք Մեսրոպ վարդապետին:

Եւ դառնալով դէպի նրան, ասաց —

— Մեսրոպ վարդապետ, դուք էլ կարդացէք այնպէս, ինչպէս Յուսիկ վարդապետը, մտքով՝ Ձեզ համար միայն:

Նա էլ կարդաց:

Ասեմ անմիջապէս, որ կարդացածս թուղթը Իգմիրլեան Կաթողիկոսի ինքնակենսագիր հրաժարականն էր, ուղղած ողորմած Յար Նիկօլա Բ.ին: Գտնուելով ծանր պարագաներու մէջ, գրում էր Իգմիրլեան Կաթողիկոսը, որոնք անհնարին կը դարձնեն իմ Կաթողիկոսութիւնը, ամենախոնարհաբար կը խնդրեմ Ձերդ կայսերական Մեծութենէն ամենաողորմածաբար հաճեցէք ընդունիլ հրաժարականս եւ Կաթողիկոսական նոր ընտրութիւն նշանակել:

Հայրապետը, թուղթը առնելով Մեսրոպ վարդապետից, դարձաւ դէպի ինձ եւ ասաց.

— Յուսիկ վարդապետ, առանց կաշկանդումի՝ ազատօրէն յայտնեցէք Ձեր կարծիքը: Վեղարս վերցնելով յոտնկայս ես ասացի հետեւեալը.

Վեհափառ Տէր,

Յուզուած սրտով կարդացի Ձեր հրաժարականը: Դուք որոշել էք հրաժարուել կաթողիկոսութիւնից: Ազգը չ'ընտրեց Ձեզ նրա համար, որ էջմիածին հասնելով՝ հրաժարուիք: Ազգը Ձեզանից ակնկալիքներ ունի: Վաղը միւս օրը դուք պիտի օծուիք: Պատգամաւորներն արդէն սկսել են գալ էջմիածին: Ձեր այդ քայլը մեծ յուսախաբու-թիւն եւ բարոյալքում առաջ կը բերի ազգի մէջ: Դուք ոչ մի իրաւունք չունիք հրաժարուելու: Ազգը երբեք չի ներել Ձեզ, եթէ հրաժարուիք: Դիտէք, որ կաթողիկոսու-թիւնը ցմահ է: Կրկնում եմ, բարոյական ոչ մի իրաւունք չունիք հրաժարուելու: Եթէ եփրեմ կաթողիկոսը հրաժարուեց, որովհետեւ զառամած էր եւ մշտապէս հիւանդ: Դուք ոչ հիւանդ էք եւ ոչ էլ զառամեալ: Ընդունեցէք կաթողիկոսական Ս. Օծումը եւ ապաւինելով Աստուածային օգնականութեանը՝ սկսեցէք փառաւորապէս վարել Ձեր բարձր պաշտօնը, որպէս հովուապետ հայ բազմատանջ, նահատակ ազգի եւ եկեղեցու: Մենք ուխտել ենք, զոր կը կրկնենք եւ այժմ, Հայրապետական աթոռի դրօշը բարձր պահել, մաքառիլ ամէն տեսակ դժուարութեանց դէմ եւ ամէն խնդրում օգնել Ձեզ թէ գործով եւ թէ խորհրդով:

Ապա ուզեց Մեսրոպ վարդապետի կարծիքը լսել:

Այն ինչ որ Յուսիկ վարդապետը ասաց, համարում եմ ուղիղ, իմ կարծիքս էլ նոյնն է, ասաց Մեսրոպ վարդապետը, ինչ որ Յուսիկ վարդապետինը: Նրա ասածի վրայ ոչինչ չունիմ աւելացնելու:

Կաթողիկոսը, տեսնելով որ մենք տարբեր հոսանքների ներկայացուցիչներս ասում եւ պնդում ենք միեւնոյնը, թուղթը (հրաժարականը) դրեց իւր գրասեղանի գրգ-րոցը եւ դառնալով մեզ, ասաց.

«Մօտ երկու ամիս է, որ ես այստեղ եմ: Իմ դիտողութիւններս եւ լսածներս դժբախտաբար, զիս բերին այն համոզման, որ շատ պիտի նեղուիմ ու չպիտի կարողա-նամ լիովին պարտքս կատարել առ ազգն ու եկեղեցին: Կը գտնուիմ ծանրածանր պա-րագաներու մէջ, որոնք անհնարին կը դարձնեն իմ կաթողիկոսութիւնը: Վասն որոյ որոշեցի հրաժարուիլ կաթողիկոսութիւնից ու հրաժարականս պատրաստեցի, զոր դուք կարդացիք: Շատ շնորհակալ եմ ձեզինքն որ դուք կը խոստանաք ձեր գործով եւ խոր-հրդով ինձ նեցուկ հանդիսանալ: Կը հաւատամ ձեր անկեղծութեան եւ կ'ընդունիմ, որ հրաժարումս ամենայնի պիտի օժանդակէ ինձ: Վասն որոյ կը խոստանամ ձեզ չհրաժա-րիլ, այլ ապաւինելով յԱստուած՝ գործի անցնիլ յետ օծմանս: Ազնիւ խօսք պիտի տաք ինձ, որ այս հարցը (հրաժարականի) մեր մէջ պէտք է մնայ, միայն մենք երբեք գիտ-ցած ըլլանք եւ ուրիշ ոչ ոք:»

Խոստացանք գաղտնի պահել:

Ես մինչեւ կաթողիկոսի մահը տուածս խօսքը պահեցի սրբութեամբ, անգամ իմ ամենամօտ ընկերներիս ոչինչ չ'ասացի: Իսկ Մեսրոպ վարդապետը, ինչպէս յետոյ յայտնի եղաւ, պատմած է եղել ուրիշներին: Սակայն այս մասին իւր տեղում:

Կաթողիկոսի օրհնութիւնը առնելով, մեկնեցանք վեհարանից:

Դնացինք սինօտ՝ նիստին մասնակցելու:

Սինօտի անդամները շատ հետաքրքրուեցան իմանալու, թէ ինչու կաթողիկոսը մեզ կանչել էր:

— Կանչել էր դպրոցական հարցի առթիւ խորհրդակցութեան, եղաւ մեր պա-տասխանը, ինչպէս որ ես ու Մեսրոպ վարդապետը պայմանաւորուել էինք ճանապար-հին՝ վեհարանից սինօտ գնալիս:

Իզմիրլեան կաթողիկոսական օծումն ընդունեց 1909 թ. Սեպտեմբերին՝ Խաչվե-
րացի կիրակին, ի ներկայութեան յոգնախուռն բազմութեան:

Օծման հետեւեալ օրն իսկ՝ Հայրապետը անցաւ գործի:

Ամէնից առաջ ձեռնարկեց կաթողիկոսարանի դիւանի խորհրդի կազմութեան:

Մինչ Իզմիրլեան, նախորդ կաթողիկոսները իրենք էին իրենց դիւանի դիւանապետ
կարգում կոնդակով, որին եւ կամենային միաբաններէից, սովորաբար վարդապետներէից:

Իզմիրլեան կամեցաւ, որ Դիւանապետն ու Դիւանի խորհուրդը ընտրովի ըլլայ:
Հրամայեց միաբանական ժողով գումարել, առաջադրելով, որ ժողովը ընտրէ չորս հոգի,
որոնցից մէկը իր՝ կաթողիկոսի ընտրութեամբ պիտի լինէր Դիւանապետ եւ Դիւանի
խորհրդի նախագահ, իսկ երեքը՝ անդամներ: Օծման առթիւ, էջմիածինի համարեա ը-
լոր միաբանները, այլ եւ նրանք որոնք թեմերում պաշտօն էին վարում, Մայր Աթոռում
էին: Կաթողիկոսի հրամանով գումարուեցաւ ընդհանուր միաբանական ժողով, որը
գաղտնի բուհարկութեամբ ընտրեց Գարեգին Վրդ. Յովսէփեանին, Մովսէս Վրդ. Տէր
Մովսէսեանին, Խորէն Վրդ. Մուրատէկեանին եւ ինձ, եւ ներկայացրեց Վեհափառ
Կաթողիկոսի բարեհայեցողութեան:

Կաթողիկոսը այդ չորսից ինձ նշանակեց Դիւանապետ: Ես դիւանապետի պաշտօն
վարել էի նաեւ Խրիմեան Հայրիկի օրով:

Իմ Դիւանապետ կարգուելու դէմ որոշ միաբաններ, գլխաւորութեամբ Գէորգ
Արքեպս. Սուրէնեանի եւ Մեսրոպ Վրդ. Տէր Մովսէսեանի, բողոքեցին կաթողիկոսին,
առարկելով, որ ես «պետութեան աչքում անվստահելի ոք եմ», իբր թէ՝ որպէս դաշ-
նակցական, իբրեւ այդպիսին տակ եմ գտնուում. ուրեմն եւ անհամապատասխան եւ
անյարմար մէկն եմ դիւանապետի պաշտօնի համար: Բողոքարկունները ասում էին նաեւ
այն, որ ես Սինօտի անդամ լինելով, Սինօտի օրագրները կաթողիկոսին զեկուցանելիս
ստորագրելու համար, կրնային քմահաճ կերպով բացատրել օրագրների բովանդակու-
թիւնը: Իզմիրլեան, լսելով իմ դէմ եղած բողոքը, տատանուեց եւ հրաւիրելով մեզ
չորսին, յայտնեց, որ իմ դէմ վերոյիշեալ հիմունքներով բողոք կայ: Մեսրոպ վարդա-
պետը, ըստ իր քնածին սովորութեան մէջ ընկնելով, ասաց որ, ինքը անյարմար է
գտնում իմ Դիւանապետ նշանակուիլը եւ առաջարկեց Վեհափառին, որ Խորէն Վրդ.
Մուրատէկեանին նշանակէ: Գարեգին վարդապետն էլ իմ թեկնածութիւնը պաշտպա-
նեց: Պարզ էր, որ վանական երկու հոսանքներն պայքար էին մղում իրար դէմ: Կա-
թողիկոսը յանձնարարեց մեզ, որ չորսս խորհրդակցինք այդ առթիւ եւ խորհրդակցու-
թեան արդիւնքը յայտնենք իրեն ի տնօրէնութիւն: Այս լսելով, ես յայտնեցի կաթողի-
կոսին որ այդ խորհրդակցութեան ես չեմ մասնակցիլ, խորապէս համոզուած լինելով,
որ այդ խորհրդակցութիւնը ոչ այլ ինչ է լինելու, բայց եթէ տարածայնութիւն երկու
հոսանքների մէջ: Շնորհակալութիւն յայտնելով կաթողիկոսին՝ իրեն ինձ տրուած պա-
տուի համար, հրաժարուեցի Դիւանապետի պաշտօնից: Ու այդպէս, առանց որոշ եզ-
րակացութեան գալու, կաթողիկոսի մօտից դուրս եկանք: Խնդիրը վերջնականապէս
կարգադրուեցաւ Ամերիկայից եկած պատգամաւորների միջամտութեամբ:

Հետեւեալ օրը առաւօտեան Հայրապետը հրաւիրելով ինձ վեհարան, վճռողաբար
յայտնեց, որ ինքը ինձ է նշանակում Դիւանապետ եւ պատուիրեց որ Դիւանի խորհրդի
նիստ գումարեմ՝ ստացուած թղթերի ընթացք տալու համար:

Դիւանական խորհրդի անդրանիկ նիստը գումարուեցաւ Դշ. երեկոյեան իմ նա-
խագահութեան տակ: Պէտք է ասեմ, որ, առ հասարակ, մեր նիստերը շատ բուռն էին
լինում, երբեմն այն իսկ կրքոտութեան աստիճանի հասած: Այս երեւոյթի պատճառը
Մեսրոպ վարդապետն էր, որը, չգիտեմ իւր որ առաւելութեան կամ արժանիքի հա-
մար, ուզում էր գերակշռող դեր կատարել եւ որը երբեք իրեն չյաջողուեց այն հասա-
րակ պատճառով, որ միւսները աւելի խելօք էին քան ինքը:

ՅՈՒՍԻՍ ՎՐԴ. ԶՕՀՐԱՊԵԱՆ